

Sopronbánfalva emberföldrajzi leírása.

I. Bevezető. Sokan, főleg a helyi viszonyokkal ismerősek, különös ötletnek fogják találni, hogy éppen azon települést választottam vizsgálódásom tárgyául, melynek népe, főleg az utóbbi időben, itt a mi vidékünkön nem valami jó hírnek örvend. Valóban, kezdve a népszavazástól egészen a legutóbbi szomorú eseményekig¹ sok olyan történt falunkban, ami inkább ellenszenvet kelt fel, mintsem kutatásra ösztönöz. A természet harmonikus, festői szépségén kívül alig van itt valami szép és jó, ami megragadná a szemet és szívet. A falu nem mutat fel semmi különösét: nincs típusos építkezési stílusa, házai olyanok, amilyeneket sokat találni itt a német végeken; nincs különösebb népipara vagy népviselete. Mégis feléje fordult figyelmem és érdeklődésem. Már egyedül a népszavazásnak sopronbánfalvi eredménye is olyan tényező, amely kutatásra, beható vizsgálatra ösztönözhet, hogy kissé beletekinve e nép lelkébe, azt közelebbről is megismerjük. Mik lehettek az okok, melyek arra készítették e népet, hogy elforduljon a magyar állam eszméjétől s elszakadni törekedjen attól a nemzettől, mellyel évszázadokon át jó- és balsorsban együtt élt? Ez volt tehát az egyik tényező, ami kutatásra ösztönözött. Másrészt be kell vallanunk, hogy a magyar földrajzirodalom ezzel a vidékkel települési és néprajzi, főleg pedig antropogeográfiai szempontból alig foglalkozott. Német művekben nincs hiány, de azért csak egyes részletkérdéseket tárgyalnak,² s a szerzők sohasem koncentrálják figyelmüket egy falura, ezenfelül a felvetett kérdéseket kevés kivétellel német szempontból tárgyalják. Pedig ez a kérdés minket magyarokat is érdekel, hiszen egy idegenből ideszakadt néptörzsről van szó, amely nálunk gyökeret vert, új életet kezdett. Ősi faji saját-

¹ A dolgozatot 1922-ben írtam. Ez az év. különösen szomorú a falu életében. Akkor több súlyos kihágás és-gyilkosság történt a faluban s a legények fékevesztett, garázda természete úgyszólván határt nem ismert.

² Irodalom. Községünkre nézve egyedül Bünker J. R.: Typen von Bauernhäusern aus der Gegend von Oedenburg. (Mittheilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien. 1894. XXIV. köt. 115—130. l.); ezen vidékre vonatkozó további dolgozatok: Bünker J. R.: Das Bauernhaus in der Heanzerei (i. m. XXV. köt. 89—154. l.); *ugyanattól*: Eine heanzische Bauernhochzeit (Zeitschrift des Vereins für Volkskunde in Berlin. 1900. 288—306. és 365—382. l.); Heanzische Volkslieder (Zeitschrift für österr. Volkskunde. 1909. 3—4. füzet). Hermann Antal: A hiencek (Az osztrák-magyar monarchia írásban és képen, Magyarország IV. k. 394—402. l.); Samu Graf: Hianzische Märchen (Zeitschrift des Vereins für Volkskunde in Berlin. 1914. 1. füzet 20—31. l.; *ugyanattól*: Forschung in der Hianzerei (Deutschwestungarn). Die Lupe 9—13 l.; *ugyanattól*: Deutschwestungarns Land und Leute (Vierburgenland, 1919. füz.); *ugyanattól*: Ursprung und Schreibung des Wortes „Hianz“. Oedenburger Zeitung. 1922. IX. 10.; *ugyanattól*: Das Bauernhaus in Westungarn. Oedenburger Zeitung. 1921. III. 27.; *ugyanattól*: Die westungarische deutsche Bauerntracht. Oedenburger Zeitung. 1922—1923. — Irene Thirring-Waisbecker: Zur Volkskunde der Hienzen. (Ethnolog. Mittheilungen aus Ungarn. 1897. V. köt. 5—40. sz.); *ugyanattól*: Volkslieder der Heanznen. Wien. 1916.

ságait nem őrizhette meg tisztán, idegen hatások alá került, sok tekintetben átalakult, szinte új nép lett belőle. A „Föld és Ember“ hasábjain gyakran jelentek meg hasonló tárgyú tanulmányok; dolgozatunk megírásában azokra is tekintettel voltunk, de több új szempontot is figyelembe vettünk. A kép, amit adunk, reális kép, ha néhol talán túlsötétnek és komornak is látszik, de ha az igazságot akarjuk adni, rá kell mutatni kímélet nélkül a sötét tónusokra is.

II. Földrajzi helyzet. Abban a völgyi kiszélesedésben, melyet délről a Soproni hegységnek Nándor-magaslat és Bástya-hegy nevű csúcsai, északon pedig az Ágfalvi erdőnek 344 m magas, külön névvel nem jelölt széles hegyháta határolnak, fekszik Sopronbánfalva. Ebben a majdnem teljesen K—Ny-i irányú völgyben fekszik a község 265 m-re a tenger színe felett, magasabban tehát, mint Sopron (212, Ágfalva 256); a közeli erdőborította gnájsz-kúpok 300—400 m magasak, hogy végül a Brenneri hegycsúcsban az 500 m-t is meghaladják. A völgyben az erdei forrásokból táplálkozó Rák-patak folyik, melynek vize mesterségesen megduzzasztva öt malomnak ad életet. A völgyben egyúttal út is vezet Sopronból Brenner felé. Az út, amely mindenütt a fővölgy vonalát követi, döntően hatott a település jellegére, külső formájára. A település soros, vagy utcás település (Strassendorf), mint általában a német faluk itt a nyugati végeken.³ A házak az útvonalra merőlegesen helyezkednek el szorosan egymás mellett, oromzatuk az utcára néz, míg főhomlokzatuk a kijáráttal együtt az udvarra tekint. Bunker, aki vidékünkön igen beható háztanulmányokat végzett, e típust nemcsak a német, hanem a magyar és a horvát faluknál is megtalálta. A falu azonban nemcsak hosszanti irányban terjeszkedik, hanem a mellékvölgyekben is szétterül. Valószínű, hogy a falu régebbi természetes középpontja a templom volt, ahol még ma is találunk néhány igen régi házat és csak később húzódott le és terült szét a völgyben. A templomnak még ma is vár jellege van, az egész környéken uralkodik és a múltban valószínűleg többször nyújtott menedéket az ellenség elől falai közé menekülő lakosságnak. Sopronbánfalva a nagyobb forgalmi utaktól meglehetősen távol esik, a főútvonal és a vasút Ágfalva felé elkerüli, jelenleg csak a határ közelsége hoz némi forgalmat egyhangú életébe. A sűrű erdők rejtett ösvényei egyúttal útjai a csempészetnek is. Hogy itt emberi település keletkezett, ahhoz a szép fekvésen, a jó, egészséges levegőn kívül a legelő, az erdő és a város közelsége (1/2 óra van Soprontól) adták meg a döntő tényezőket.

III. A település története. Sopronbánfalva meglehetősen régi település. Kedvező, némileg rejtett helyzete, szép fekvése talán már az őskor emberét letelepedésre csábította. Nem lehetetlen, hogy mint a közeli Várhelyen (Burgstal), úgy itt is már a történetelőtti időben ember lakott. Létezéséről a XIII. század második felében értesülünk. 1277-ben, tehát akkor, amikor Sopron városa a magyar király iránt tanúsított hűségéért bíróválasztási jogot kap IV. Lászlótól, történik

³ Bunker J. R.: Typen etc. 116. l.

először említés a faluról *Zuan* néven. A király István soproni bírónak hűséges szolgálatai fejében egy ekényi földet adományoz a *Zuan* nevű soproni várföldből.⁴

Sopronbánfalva tehát akkor várföld volt és mint ilyen a soproni vár tartozéka; lakosai a város jobbágysai voltak. III. Endre király 1291-ben megerősíti a soproni polgárokat *Zuan* birtokában.⁵ 1296-ban III. Endre egy pereskedéssel kapcsolatban a soproni polgároknak ítélte a falut.⁶ I. Károly 1317-ben szintén említést tesz a faluról, midőn István fia Konrád comes kérésére átírja és megerősíti IV. László 1277-i oklevelét.⁷ A község német neve: Wandorf, Nagy Imre szerint *Zuanból* származik; szerinte ebből lett *Zwan*, majd a nép nyelvén *Wan*.⁸ Egy 1477-ben kelt németnyelvű oklevélben már *Wanddorff* néven említik⁹ és ettől kezdve e nevet állandóan megtartja s csak néha említik más néven. I. Ferdinánd, ki 1557-ben hét falut adományoz Sopron városának, köztük Bánfalvát is, Bonndorf néven említi oklevelében a falut.¹⁰ A falunak 1454-ben kis temploma is volt szent Farkas tiszteletére, mely templom később a pálosok birtokába került.¹¹ 1529-ben nagy csapás éri a községet: a Bécs felé vonuló török hadak feldúlják, s a kolostor is leég.¹² A protestáns vallás is hamar talál hívőket falunkban, már 1552-ben filiálisa az ágfalvi evang. parochiának, ahol akkor Floder Márton volt a lelkész.¹³ Istentiszteleteiket lent a faluban tartották, a XV. századi haranglábas kápolnában, mely alig tudta befogadni a hívők nagy seregét.¹⁴ A kuruc harcok idején, midőn a kuruc seregek Sopront ostromolták (1705–6), a kuruc katonák ide is ellátogattak és sarcoltak, fosztogattak. A pálos kolostor mellett vonult végig a Sopron–Fertői védővonal, amelyet Bottyán apó éppen oly bátorsággal, mint körültekintő hadifortélyal bevett.¹⁵ Ez alkalommal Bánfalva is sokat szenvedett. Alig heverte ki azonban a község a kurucháború sebeit, máris újabb szerencsétlenség érte 1715 március 2-án, midőn hirtelen támadt tűz-

⁴ Dr. Házi Jenő: Oklevéltár. 1921. I. köt. 6. I. ....quandam terram castri nostri Supruniensis Zoan vocatum ad usum unius aratri sufficientem cum omnibus utilitatibus suis et pertinenciis universis dedimus, donavimus et contulimus eidem Stephano villico et per eum suis heredibus, heredumque suorum successoribus iure perpetuo et inrevocabili possidendam, quod etiam Gregorius (de) Horka et Laurenicius iobagiones castri nostri predicti personaliter coram nobis composendo de eadem terra Zoan voluerint...

⁵ *Hazai Okmánytár.* II. köt. 21. l.; *Dr. Házi:* i. m. I. köt. 14. l.

⁶ *Hazai Okmánytár.* II. köt. 24. l.; *Dr. Házi:* i. m. I. köt. 14. l.

⁷ *Hazai Okmánytár.* II. köt. 30. l.; *Dr. Házi:* i. m. I. köt. 28. l.

⁸ *Hazai Okmánytár.* II. köt. 21. l.

⁹ *Hazai Okmánytár.* III. köt. 432. l.

¹⁰ *Hazai Okmánytár.* V. köt. 450. l.

¹¹ *Payr:* A soproni evang. egyházközség története. 1917. I. köt. 9. l. *Payr* kétségbevonja, hogy a pálos zárda 1482-ben létesült volna. Meggyőző bizonyítékai: i. m. I. köt. 353–55. l.

¹² *Payr:* i. m. I. köt. 64. l.

¹³ *Payr:* i. m. I. köt. 115. l.

¹⁴ A kápolna románkori, szentélye gótstílusú. Teljesen romladozó állapotban.

¹⁵ *Ritter:* Oedenburger Kronik.

vész a falu jórészét elhamvasztotta.¹⁶ Akkor éppen hivatalos összeírás volt a faluban, de az összeíró biztosok csak romokat találtak és jelentésük nagyon is hiányos.¹⁷ 1782-ben a pálos rend is elhagyja több évszázados hajlékát.

A község élete különben is nagyon csendes és jelentéktelen, alig tudunk említésre méltó eseményt feljegyezni, de a világháború irtózatoss földrengése ezt a kis falut is felrázta dermedt álmából. Valami 300 fia vett részt a háborúban, közülük 54 elesett, 46 pedig eltűnt és ez utóbbiak valószínűleg szintén nem látják többé viszont a szelíd, erdőkoszorúzza, hazai lankákat. De ezzel nem zárhatjuk le a falu történetét, hanem tovább kell mennünk a népszavazásig. A lelkiismeretes krónikásnak ezt a napot is fel kell jegyeznie. Örökké emlékeztető nap lesz a falu életében 1921 december 16-a. A velencei egyezmény értelmében e napon tartották meg a szövetséggközi tábornoki bizottság ellenőrzése mellett Sopronbámfalván a népszavazást. Szavazásra jogosult volt 1533; ebből Magyarország mellett szavazott 217, Ausztriára 925, semmisi szavazat volt 35, nem szavazott 362.¹⁸ Látva e lesújtó eredményt, próbáljuk vizsgálni az okokat, melyek azt előidézték. A faji rokonszenven egyedül nem¹⁹ magyarázat, de ha el is fogadjuk, hogy a lakosság fajtestvérei iránti rokonszenvtől vezetve nyilatkozott Ausztria mellett, nézzük meg az érem másik oldalát is és kérdezzük: volt-e ok a magyar államtól való elfordulásra? Biztosított-e a magyar állam az itteni németiségnek kulturális létet? Az óvodákban, iskolákban 1918 óta németül tanítottak, igaz hogy azelőtt az állami iskolákban a vallástant kivéve minden tárgyat magyarul tanítottak. Szerintem az a rendelet, mely a magyar nyelvet elejtette, 1918-ban már későn jött és éppen ellenkező hatást váltott ki. Nem méltányosságot, hanem csupán gyengeséget láttak benne és ahelyett, hogy szilárdabbá tette volna a haza iránti szeretetet és ragaszkodást, csak még jobban felszította a nacionalista lángot és megerősítette a szeparatistikus törekvéseket. Ausztria mellett hatásos propagandát fejtettek ki azok a munkások is, akik Ausztriában, vagy újabban osztrák megszállás alá került területen dolgoztak és hazafiatlan marxista-kommunista szellemet szívtak magukba. Ők, miután Ausztriában keresték kenyérüket, magukra és családjukra nézve előnyösebbnek tartották, ha falujuk Ausztriához tartozik, határátlépési igazolvány nélkül kereshetik fel otthonukat és munkabérüket, amelyet osztrák valutában kaptak, szintén kár nélkül használhatják fel. A faji rokonszenven kívül ez a gazdasági tényező játszott közre, mint másik fontos ok a népszavazásnál.

¹⁶ Népszámlálás a Pragmatica Sanctio évében. Az összeíró biztosok jelentése. 367. l.

¹⁷ *Acéddi*: Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában. Budapest. 1890. 118. l. Jobbággy 25, zsellér 11. Szántóföld 171³/₄, köblös, rét 27 kapás, szőlő 190 kapás.

¹⁸ A népszavazásnak a következő eredménye volt: Sopron Ausztriára 4620, Magyarországra 12.236, Boz A.-ra 74, M.-ra 257; Balf A.-ra 349, M.-ra 229; Rákospalota A.-ra 812, M.-ra 525; Agfalva A.-ra 682, M.-ra 148; Harka A.-ra 517, M.-ra 55, Kópháza A.-ra 243, M.-ra 550; Nagy-Cenk A.-ra 5, M.-ra 1026. Feltűnő a horvát Kópháza hűsége, míg a német faluk mind ellenünk nyilatkoztak.

IV. *A lakosság.* Sopronbánfalva lakóinak száma 1920-ban 3027 lélek volt. Tekintve a község kis határát, a népesség máris igen sűrű és újabb bevándorlás egyáltalában nem kívánatos, mert csak a föld nélküli szegények számát szaporítaná. A régebbi időkre vonatkozólag a község lakóinak számát illetőleg, nem lévén rendszeres népszámlálás, teljesen tájékozatlanok vagyunk. A birtokosok első hivatalos összeírás 1558-ból ismeretes; akkor 29 birtokos volt a faluban,¹⁹ a lakosság számát hozzávetőlegesen 150-re tehetjük. Az 1694-i hivatalos összeírásban már 90 az adózók száma,²⁰ 1700-ban pedig már valami 100 adózót írtak össze.²¹ Azt hiszem, nem járunk nagyon messze az igazságtól, ha a XVII. század végén és a XVIII. század elején 450–500 főre becsüljük a község lakosságát. Mária Terézia 1765-i Urbariuma rendezte a jobbágykérdést és 1767-ben ismét összeírták Sopronbánfalva adózóit; e jegyzék már 147 adózót sorol fel.²² Ennek megfelelően a XVIII. század második felében a község lakosságát 650–700 főre becsülöm.

Biztosabb adataink csupán a XIX. század első feléből vannak. Az 1829. évben Berger János ágfalvi róm. kath. plébános feljegyzései szerint Sopronbánfalván 285 róm. katolikus és 486 ág. hitv. evangélikus hívő volt, összesen tehát 771 lélek.²³ A század második felében rohamosan szaporodott a lakosság és száz év alatt közel négyszeresét éri el,²⁴ míg Sopron ugyanezen idő alatt csak kétszeresére növeli lakosságát. Természetes nem tisztán belső tényezők játszottak közre a lélekszám növekedésében, bármennyire kedvező is a születési statisztika és a házassági hajlam.²⁵ A szomszédos Brennborg bányáinak üzemének nagyobb mérvű kihasználása sokakat ide csábított, másrészt pedig a városi gyáripár fejlődése is hozzájárult a lakosság számának növeléséhez. Nem csekély azoknak a száma sem, kik osztrák gyárakban dolgoznak. Sokan közülük nem is járnak haza, hónapokon keresztül távol élnek otthonuktól; mások hetenként vagy kéthetenként járnak haza ruháért, fehérneműért és élelmiszerért. A városból kiszállingózó rajok létesítették e települést és a városi lakosság fogja továbbra is növelni. Nyelvre nézve a lakosság úgy-

¹⁹ Sopron városi levéltár. Lad. G. Fasc. II. Num. 48.

²⁰ Sopron városi levéltár. Lad. G. Fasc. II. Num. 51.

²¹ Sopron városi levéltár. Lad. G. Fasc. II. Num. 52.

²² Sopron városi levéltár. Lad. G. Fasc. II. Num. 61.

²³ Canonica visitatio 1823-ból. Ágfalvi róm. kath. plébánia.

²⁴ 1869-ben 1268, 38% 1829-től, midőn 771 a lélekszám, 1880-ban 1741, 13.8% növekedés, 1890-ben 1634, 12.6% növekedés, 1900-ban 2225, 25.8% növekedés, 1910-ben 2782 20% növekedés, 1920-ban 3027, 8.1% növekedés.

²⁵ Alábbiakban 20 éves átlagban, 1902–1921-ig tekintjük át a község születési és halálozási viszonyait és röviden rámutatunk a háborús hatásokra is. 1902–1921-ig 2230 születéssel szemben áll 1308 halálozás; a tiszta szaporulat tehát 922. Átlag egy esztendőre esik 111 születés és 65 halálozás. Legkedvezőbb évek közé kell számítani az 1910-es évet, midőn 136 születésre (4.8%⁰) 45 halálozás (1.6%⁰) esett. 1920-ban 115 születéssel (3.7%⁰) szemben áll 78 halálozás (2.5%⁰). A háború főleg az 1915–18-ig terjedő idő statisztikáján érezhető. 1915 születés 116, halálozás 88; 1916 születés 80, halálozás 96; 1917 születés 52, halálozás 72; 1918 születés 71, halálozás 76; 1919-ben már 105 születés, halálozás 45. Az esketések száma ennek megfelelően: 20, 16, 9, 11, 45.

szólván teljesen német, a magyarság csak az utóbbi időben kezd számbelileg erősödni. Régente még rosszabb volt az arány, mint jelenleg és Berger János 1829-ben még tiszta német falunak mondja. Vallásra nézve a lakosság $\frac{2}{3}$ -a az evangélikus vallást követi, $\frac{1}{3}$ -a róm. katolikus. Protestáns vallásuk igen régi eredetű, még a XVI. század közepére megy vissza. A község Sopron város tulajdona, annak urbáriális falva volt és miután Sopronban már 1550 előtt ott-honos volt a protestáns vallás, természetes, hogy a város a hatalma alá tartozó falvakban is megkezdte a reformálást. Önálló lelkésze, amint a viszonyokat ismerjük, sohasem volt: Sopronbánfalva mindig Ágfalva leányegyházaként szerepel.

Nem lenne teljes a kép, ha nem adnánk némi betekintést a lakosság etnikumába, testi és lelki sajátágaiba. A mai nagy vérkeveredés mellett tiszta típusokról tulajdonképpen alig beszélhetünk. A lakosságot nem tekinthetjük tisztára hienc eredetűnek, mert máshonnan is történt bevándorlás, csupán nyelvük azonos.²⁶ Túlnyomó a sovány, magasabb termet, bár szikárságukban szívós, rugalmas erő van. A haj és a szem világos színű, fejük hosszúkás. A nők általában nem szépek,²⁷ de a legcsinosabb leány is asszony korában a sok munkától korán megvényül. Rájuk nehezedik az élet nehezebbik fele és nem csoda, ha hamar megtörnek. A kis törpebirtok ritkán elég a megélhetéshez, a nagyszámú család felneveléséhez; a férj tehát gyárba, vagy napszámba jár, egész nap nincs otthon, az asszonynak kell dolgozni a szántóföldön, vezetni a háztartást, nevelni a gyermekeket. A gyermekek között igazán szép, bájos apróságot keveset látni; piszkosak, elhanyagoltak, nevelésüket — kevés kivétellel — a lehető legkönyebbén veszik a szülők. Szabadon nőnek fel az utcán, mindent látnak, korán látogatják a kocsmát és a mózit. E szabad nevelés szomorú következményei azután csakhamar mutatkoznak is: szabaddosság és szilajság beszédben és cselekedetben, tekintélytisztlet hiánya, erkölestelenség.

Ha a nép lelkületéről akarunk ítéletet mondani, nem szabad elfelednünk, hogy a falu beleszik Sopron város vonzási területébe és így sajátos lelkületét nem tudta tisztán megőrizni. A felületes szemlélő, látva a házasságon kívül született gyermekek nagy számát,²⁸ ebből talán erkölestelenségre vagy általános züllésre következtet. Ismerve azonban az itteni sajátos viszonyokat és életkörülmé-

²⁶ Hienc, vagy hianc névvel jelölik Vas vármegye nyugati részén (és Sopron megyében fel talán Harkáig) lakó németség. Bünker ezeket korábban ősi frank települőknek tartotta, később feladta e nézetét és II. Géza korára tette letelepedésüket (Typen von Bauernhäusern aus der Gegend von Oedenburg, Das Bauernhaus in der Heanzerei). A hienc, vagy hianc nevet Bünker (das Bauernhaus in der Heanzerei) és Hermann (Osztrák-magyar monarchia írásban és képen IV. köt. 395. l.) a Henrik névvel hozza kapcsolatba. Helyesebb és természetesebb Graf Samu magyarázata, aki egyszerű gúnynévnek tartja (Oedenburger Zeitung, 1922. IX. 10.).

²⁷ Bünker: Das Bauernhaus etc. 112. l.

²⁸ 1902-ben 18·80/0 a törvénytelen születésű, 1903: 21·80/0, 1904: 190/0, 1910: 160/0, 1911: 17·20/0, 1912: 21·60/0, 1913: 160/0, 1914: 150/0, 1915: 20·60/0, 1916: 13·70/0, 1917: 15·30/0, 1918: 140/0, 1919: 20·90/0, 1920: 200/0, 1921: 26·50/0.

nyeket, be kell látnunk, hogy egyedül a törvénytelen gyermekek nagy számából nem következethetünk rögtön általános erkölcsi züllésre. Bünker szerint a sopronmegyei hienc nép könnyebb erkölcsé részben foglalkozásával függ össze. A sopronmegyei hiencek nagyrészt bortermelők, akik nemcsak termelik, hanem maguk is szorgalmasan fogyasztják az italt, és ezen körülmény is hozzájárul a könnyebb erkölcsi felfogás és hevesebb vérmérséklet kialakításához. Vas és Moson megye hiencei, akik földművelők és állattenyésztők, sokkal szigorúbbak e tekintetben és ott a törvénytelen gyermekek száma is kisebb.²⁹

Bünker szerint³⁰ azonban még egy másik tényező is hozzájárul, nevezetesen a katonai szolgálat. A legények legtöbbször rendszerint már egész fiatalon van jegyese, sőt nincs is becsülete annak, aki mátká nélkül jár.

Feltűnő azonban egy másik jelenség, amelyet már kevésbé lehet szépítgetni, vagy mentegetni és az a falu vallási közömbössége. Már felületes szemlélet is meggyőzhet bennünket arról, hogy milyen csekély szerepet tölt be a vallás e nép életében. Vasár- és ünnepnapokon a templomok üresek, sem a katolikus, sem a protestáns hívők nem áldozzák e napot Istennek, hanem délelőtt a mezőn dolgoznak,³¹ délután pedig a kocsmába mennek. A kocsma és a mozi tele vannak, de a templomok néptelenek. Mi lehet ennek az oka? Azt hiszem, a hibát nem egyedül a népben kell keresnünk, habár az újabb idők vallástalan, materialista áramlata őket sem hagyta érintetlenül, de a vallási közömbösségnek és közvetve a nép elvadulásának részben az is az oka, hogy a községnek sohasem volt papja. Önálló plébánia itt nem volt, a falu filiálisa volt Ágfalvának, ott székelt a katolikus és később a protestáns lelkész, akik időnkint meglátogatták hiveiket. A pálosok, amíg itt voltak, pasztorációs munkát nem végeztek és nem kapcsolódtak bele a falu életébe. Hogy a vallás mily nagy nevelő tényező, azt ott látjuk legjobban, ahol hiányzik. A nép vadsága, szilajsága különben is régi keletű, már 1829-ben emiatt panaszkodik Berger János ágfalvi róm. kath. plébános, aki a fennmaradt Canonica visitatióban³² eképpen jellemzi a lakosságot: „Itt szünet nélkül folyik a tánc, hangzik a kurjongatás, mivel Wandorf a meghasonlás helye. Főként vasárnapokon, ünnepnapokon ide jönnek találkozóra a soproni kapások, a kézművesek, a katonák, a szolgák, az urasági kocsi-sok és a népsöpredék minden faja. A szembejövőeknek ocsmány dalokat, énekeket énekelnek, gyakran verekednek, káromkodnak, tetteikkel másokat megbotránkoztatnak, sőt gonosz példájukkal a zsengekorú fiatalokat is megrontják.“ Lehet, hogy ez az ítélet túlszigorú,

²⁹ Bünker: Das Bauernhaus in der Heanzerei. 115. l.

³⁰ Bünker: Das Bauernhaus etc. 115. l. Graf: Momente aus dem Ehe- und Familienleben der Hienzen (Vierburgenland. 1920. Januar).

³¹ E tekintetben Sopronban sem jobbak az állapotok. A legnagyobb ünnep is a mezőn találja a parasztokat.

³² Canonica visitatio, pag. 16. Ágfalvi róm. kath. plébánia irattára.

ő mint pap talán túlsötétnek látta az állapotokat, de hogy nem járt messze az igazságtól, azt igazolják a mostani viszonyok.

V. *Gazdasági viszonyok.* Sopronbánfalva gazdasági viszonyait illetőleg a múltból is vannak feljegyzéseink. Igaz, hogy csak kisebb számmal és elvértve találunk adatokat a falu régi birtokmegoszlásáról, de némileg ez a néhány adat is bevilágít a régi jobbágygazdálkodásba. A legelső feljegyzésünk 1558-ból való;³³ a falu egy évvel előbb, 1557-ben került ismét Sopron város tulajdonába és az új birtokos sietett jegyzékbe foglalni a jobbágyok és zsellérek földjét. E jegyzék szerint

egész-telkes (ganz Lehen) volt	3
fél-telkes (halb Lehen)	13
negyed-telkes (Viertelhäusler)	8
udvarházas (Hofstadler)	1
kisebb birtokos zsellér	3
molnár	1
	<hr/>
	29

A három egész-telkes kezén van 65 hold szántó, 22 napszám rét, és 2 hold szőlő. A legtöbb föld egy kézen van, 35 hold szántóföld.

A 13 fél-telkes 87 hold szántón, $14\frac{1}{2}$ hold szőlőn és 38 napszám réten gazdálkodik. Egyre jut átlag 6·6 hold szántó, 3 napszám rét és 1·1 hold szőlő. A leggazdagabb fél-telkesnek van 9, a legszegényebbnek 5 hold szántója.

A 8 zsellér birtokol $32\frac{1}{2}$ hold szántót, $16\frac{1}{2}$ napszám rétet és 7 hold szőlőt. Egyre jut tehát 4 hold szántó, 9 napszám rét és 0·9 hold szőlő. Az udvarházasnak nincsen szántóföldje, csupán 1 hold szőlője és 2 napszám rétje.

Nincs sok szántóföldje a molnárnak sem: csupán $2\frac{1}{2}$ hold és 2 napszám rét.

Van ezenkívül három $\frac{3}{8}$ háztulajdonos, akik 37 hold szántó, $3\frac{1}{2}$ hold szőlő és $11\frac{1}{2}$ napszám rét felett rendelkeznek. A leggazdagabbnak van 29 hold szántója és 8·5 napszám rétje.

A 29 birtokos összesen $221\frac{1}{2}$ szántó, 90 napszám rét és 28 hold szőlő felett rendelkezik; jut tehát egyre átlag 9·6 hold szántó, 3·1 napszám rét és 0·9 hold szőlő. A legtöbbnek van káposztás kertje és $\frac{1}{8}$, vagy $\frac{1}{16}$ rész szőlője.³⁴ Négy birtokos kezén van a szántók $42\frac{0}{10}$ -a és a rétek $30\frac{0}{10}$ -a.

Majdnem másfél évszázadon át nincs adatunk Sopronbánfalváról. Csak a XVII. század vége felé, 1694-ből kapunk egy kis áttekintést a gazdákról és zsellérekről. Ekkor már egész-telkes nincs.³⁵

³³ Sopron városi levéltár. Lad. G. Fasc. II. Num. 48.

³⁴ Az $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{16}$ rész a mérőnek (itt valószínűleg pozsonyi mérőnek) $\frac{1}{8}$ vagy $\frac{1}{16}$ részét jelenti.

³⁵ Sopron városi levéltár. Lad. G. Fasc. II. Num. 51.

Fél-telkes	18
negyed-telkes	10
udvarházas	9
zsellér	22
kapás (Holden)	15
	<hr/> 74

Igen részletes, az adózókra, az iparosokra és az állatállományra is kiterjedő összeírás maradt fenn 1700-ból.³⁶ Ekkor volt

fél-telkes	18
negyed-telkes	10
udvarházas	9
házas zsellér (Kleinhäusler)	22
zsellér	32
más adózó	9
	<hr/> 100

A 18 fél-telkes gazdának volt 47 hold szántója, 14 font (℔) szőlője,³⁷ és 14·5 napszám rétje. Feltűnő nagy állatállomány felett rendelkeznek: 77 drb szarvasmarha és 5 ló van birtokukban. Adóba fizettek 67 frt 9 denárt.

A negyed-telkes gazdák helyzete már sokkal rosszabb. A 10 negyed-telkesnek csak 5 hold szántója és 1 napszám rétje van, de mindegyiknek van igás barma, némelyiknek 5–6 is (összesen 35 drb szarvasmarha és 2 ló). Adóba fizettek 18 frt 95 denárt.

A 9 udvarházasnak 21·5 hold szántója, 16 ℔ szőlője, 1 napszám rétje és 31 szarvasmarhája van. Taksájuk 17 frt 8 denárt tett ki.

A házas zsellérek száma 22, kiknek kevés a földjük (7 hold szántó, 1 napszám rét), de nagy az állatállományuk (37). Taksájuk 14 frt 40 denár.

Az utolsó kategóriába sorozott 32 zsellér és iparos³⁸ közül csak háromnak van földje (10½ hold szántó, 20 ℔ szőlő). Adójuk 7 frt 55 denár. Az egész falu 126 frt 29½ denárt fizetett adóba.

Ha a régi statisztikát áttekintjük, feltűnő, hogy milyen nagy a község állatállománya. Földjük kevés, mert csak 90 hold szántó, 50 ℔szőlő, 17½ napszám rét van birtokukban, de van 180 drb szarvasmarhájuk és 7 lovuk.

Sajnos, a későbbi évekből híjával vagyunk az ilyen kimerítő, részletes statisztikai táblázatoknak és a feljegyzések meglehetősen gyérek, szűkszavúak lesznek.

³⁶ Sopron városi levéltár. Lad. G. Fasc. II. Num. 52.

³⁷ A font (℔) évekkal ezelőtt ezen a vidéken a szőlőkre használt mértékegység volt. Bánfalván egy fontra 60 négyszöglet számítottak. Sopronban 120 négyszöglet volt egy ℔.

³⁸ Az iparosok következőképpen oszlanak meg: szabó 4, cipész 4, takács 3, pintér 2, kovács 2, posztós 1, mészáros 1, molnár 1, közelebről meg nem jelölt iparos 3.

Az 1701. évből van ugyan egy kimutatásunk,³⁹ de ez csak összegezi a különböző gazdasági kategóriákhoz tartozó földeket.

A fél-telkesek kezén van.....	307 $\frac{7}{8}$	129	hold	18	napszám rét,
a negyed-telkesek kezén van....	128 $\frac{7}{8}$	49 $\frac{1}{2}$	hold	5	napszám rét,
az udvarházások kezén van	92 $\frac{7}{8}$	4 $\frac{1}{2}$	hold	—	napszám rét,
	527 $\frac{7}{8}$	183	hold	23	napszám rét.

Megtudjuk azt is, hogy

fél-telekhez tartozik.....	10 $\frac{7}{8}$	5	hold	1	napszám rét,
negyed-telekhez tartozik.....	5 $\frac{7}{8}$	2 $\frac{1}{2}$	hold	1	napszám rét,
udvarházhoz	2 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	hold	$\frac{1}{2}$	napszám rét.

Arról is értesültünk, hogy a földadó 1 $\frac{1}{8}$ szőlő, 1 hold szántó, vagy 1 napszám rét után minőség szerint 5, 3 és 2 denár; az állatadó egy darab használható ökör, tehén vagy ló után 5 denár. Mesterség után 25 denár jár adóba.⁴⁰

Az 1715-i összeírás Sopronbánfalváról csak gyér adatokat tartalmaz. Jobbágy van 25, zsellér 11. Szántóföld 171 $\frac{3}{4}$ köblös, rét 27 kaszás, szőlő 190 kapás.⁴¹

A következő összeírás 1767-ből,⁴² közvetlenül a nagy úrbéri szabályzat kiadása után maradt fenn a faluról. Ekkor volt:

udvarházas.....	87
házas zsellér.....	24
háznélküli zsellér	22
a pálosokhoz tartozó ház-as zsellér	14

147

A belső telekhez tartozott	81 $\frac{3}{5}$	pozsonyi mérő,
külső telekhez tartozott	333 $\frac{4}{32}$	hold szántó,
	68 $\frac{1}{2}$	napszám rét.

Az évi robot volt:

két igás állattal	989 nap,
napszámban.....	2674 nap.

Adóban 97 forintot fizetett a község.

Az udvarházások mind törpebirtokosok.

9 $\frac{7}{8}$ holdja volt	1	gazdának,
7 $\frac{3}{8}$ holdja volt	3	»
5—5 $\frac{7}{8}$ holdja volt	28	»
4 holdja volt	18	»
2—3 holdja volt	9	»
1—1 $\frac{1}{2}$ holdja volt	28	gazdának.

³⁹ Sopron városi levéltár. Lad. G. Fasc. II. Num. 55.

⁴⁰ Fél telek taksája 3 frt, negyed teleké 1 frt 50 denár, udvarházé 1 frt 25 denár, zsellérházé 40 denár. —

⁴¹ Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában. 1890. 118. 1.

⁴² Sopron városi levéltár. Lad. G. Fasc. II. Num. 61.

Jelenleg (1922-ben) a község területe 947 katasztrális hold.⁴³
E terület a következőképpen oszlik meg:

szántó	358 k. hold	(37·80/o).
kert	124 » »	(13 %/o).
rét	66 » »	(6·8 %/o).
szőlő	81 » »	(8·5 %/o).
legelő	16 » »	(2·2 %/o).
erdő	240 » »	(25·30/o).
nem termő terület	62 » »	(6·4 %/o).

A földnek harmada szántó, negyedrésze pedig erdő, tehát gazdaságilag kevésbé kihasználható terület. Az egész határ 144 birtokos között oszlik meg, kik legnagyobb részét törpebirtokosok. 141 az 1—10 holdig terjedő gazdaságok száma és csak háromnak van 10 holdnál nagyobb birtoka. Ha a nem termő területet és az erdőt leszámítjuk, maradt 645 kat. hold művelhető föld, amiből egy gazdára jut átlag 4 kat. hold. E szám mélyen alatta marad a soproni és sopronkörnyéki átlagnak, mely 13 kat. hold.⁴⁴ És a gazdák még e kis földhöz sem rendelkeznek elegendő állatállománnyal. A primitív gazdálkodás mellett a lakosság csak a legnagyobb nehézségek között tudja szükségleteit fedezni és miután földjük elég táplálékot nem nyújt, kénytelenek mint gyári munkások mellékkereset után látni. A gazdasági viszonyokra nézve jellemző, hogy a lakosságnak több mint fele, 1610 lélek ellátatlan. A szántóföldek jobbára a falutól északra húzódó széles dombháton vannak, míg az erdők délre és délnyugatra húzódnak. A búzatermés közepes szokott lenni, átlag holdankint 5 q-át termelnek, azonkívül árpát, kukoricát és burgonyát, amely utóbbi a kenyér mellett a legnépszerűbb táplálék. Elég fejlett a szőlőgazdálkodás, de csak kevés gazda termelhet eladásra is. A határforgalmi nehézségek itt a nyugati végeken a szőlőtermelést általában károsan befolyásolják. A sokféle adó és illeték annyira elvette a gazdák kedvét, hogy sokan már a szőlők kivágására gondolnak. A csempészeknek azonban jó, ha kissé veszélyes üzlet is a borsempészet, miután Ausztriában a bornak jobb ára van.⁴⁵ A veteményes kertek a község belterületén, a házak között és a házak mellett húzódnak. A kerti vetemények száma elég nagy, de a termés itt sem intenzív. Tekintetbe véve a kedvező csapadékviszonyokat, kerti veteményt oly bőségesen termelhetnének, hogy nemcsak a soproni piacot láthatnák el, hanem kivitelle is jutna. Jelentékeny azonban a község gyümölcstermelése. 1895-ben 7075 gyümölcsfát írtak össze és azóta inkább emelkedett e szám. Főleg

⁴³ A sopronbánfalvi jegyzőség hivatalos adata. 1895 óta (terület 701 kat. hold) sokat vészett a szántóföldek területe (akkor 385 kat. hold), míg az erdő (akkor 39 kat. hold), kert (111 kat. hold) és szőlő (57 kat. hold) terület növekedett.

⁴⁴ Bünker: Das Bauernhaus etc. 101. l.

⁴⁵ A csempészet az egész évben virágzik és a sűrű erdő miatt nehezen ellenőrizhető. Kivitelle kerülnek főleg tejtermékek, tojás, hús, zsír, bor.

alma, körte, szilva és őszibarack van bőven,⁴⁶ a fák minden különösebb gondozás nélkül bő termést hoznak, amelynek legnagyobb része a soproni piacon kerül eladásra. Szakszerű vezetés és irányítás mellett a gyümölcsstermelés terén nagy eredményeket lehetne elérni. Gyümölcsstermelő és értékesítő szövetkezetet lehetne felállítani, mely a termelőktől összevásárolná és feldolgozná a gyümölcsöt. Gyümölcskonzerv, jam, szárított gyümölcs kelendő cikk lenne, de itt is, mint oly sok más helyen hazánkban, hiányzik a kezdeményezés és az üzleti érzéktől vezetett bátorság és a természetnek ezt a nagyszerű ajándékát nem használják ki. A gyümölcsösök tájképi tekintetben is nagyban fokozzák a vidék szépségét; tavasszal egy idillikus pasztel-képhez hasonlít az alma-, cseresznye-, barackvirágok tengerében elrejtőző falu.

Allattenyésztése igen fejletlen és ha a jelen állapotait egybevetjük a múlttal, határozott hanyatlást látunk. Egy kis statisztika rögtön érzékelhetővé fogja ezt tenni.⁴⁷

	1700	1860	1895	1916	1917	1918	1920	1921	1922
szarvasmarha..	180	198	326	408	454	432	392	445	382
ló.....	7	18	40	20	15	16	42	46	38
sértés	—	—	113	318	346	325	337	300	76
kecske.....	—	—	27	69	69	98	141	154	100

Régen elmúlt az az idő, midőn egy gazdaságra átlag 3—4 szarvasmarha jutott! Az állatállomány csökkenése nemcsak az általános elszegényedésben leli magyarázatát, hanem abban is, hogy a legelőket, réteket az újabb időben nagyrészt felszántották és a jelenlegi gazdálkodás mellett a gazda nem tud elegendő takarmányt biztosítani állatainak. Régente majdnem mindegyiknek volt egy-két napszám rétje, most minden talpalatnyi földre szükség van. Sertést azelőtt majdnem minden háznál hizlaltak, de pusztító betegségek 1922-ben nagyon megapasztották számukat. Határozott jövője van a kecsketenyésztésnek; a kecske szerény állat, kevéssel beéri, fű, hulladék lomb számára mindig akad, teje pedig kitűnő, így a szegényebb családok számára nyújt jó és ízletes táplálékot minden különösebb befektetés és költség nélkül. Kevés a szárnyas jószág, méhészettel is csupán ketten foglalkoznak,⁴⁸ ha kedvező vadászterületük volna is, az állandó széljárás a méhtenyésztést igen megnehezíti.

Az erdők koszorú alakban fogják közre a falut, nagyrészt tölgyesek, bükkösök, de találunk gyertyánt, nyírt és elvétve fenyőt is. Tájképi tekintetben gyönyörű fekvést adnak a községnek és ellátják jó

⁴⁶ Alma 1963, körte 1263, cseresznye 225, meggy 252, őszibarack 589, kajszinbarack 30, szilva 1534, dió 262, mandula 282, gesztenye 672, eper 3.

⁴⁷ Az 1860-as évre vonatkozó adat: Sopron városi levéltár. Fasc. XVIII. Num. 19.513.

⁴⁸ 1895-ben volt 1085 baromfi és 45 méhesalád. Újabb adatunk nincs.

levegővel. A fát tüzelésre és építési célokra használják, egy részét mint rőzsefát árulják a falu lakói a soproni piacon.⁴⁹

A gazdasági viszonyokat jellemezve megállapíthatjuk, hogy rendkívül fejletlen gazdálkodású, túlszűfolt népességű községgel van dolgunk, ahol csak a legintenzívebb gazdálkodás lendíthetne valamit a nép sorsán.

VI. A lakóház. A hienc parasztházat Bünker és Graf tanulmányozta behatóan.⁵⁰ Bünker a soproni és sopronkörnyéki parasztházzal külön értekezésben foglalkozott. E két érdemes etnografus kutatásának eredményeit dolgozatunkban is felhasználtuk.⁵¹ Már előbb említettük, hogy Sopronbánfalva utcás település, mint a sopron-megyei hienc, magyar és horvát faluk legtöbbje. Az országút egyenesen a falun keresztül vezet, jobbra-balra az úttól keskeny telkeken épülnek a házak. A ház legtöbbször nem párhuzamos az úttal, habár elvétele ilyen is találunk, hanem merőlegesen épült rá. Mint Ágfalván, úgy itt is a főutcából sűrűn ágaznak ki a mellékutak. A háztelekhez legtöbbször kisebb gyümölcsöskert is tartozik. Az egyes parcellák nincsenek egymástól elzárva, mert a ház egyik fala arrafelé úgyis lezárja a telket; erre ablakot nem is készítenek, az ablakok az udvarra néznek. Az udvar lehet nyitott vagy zárt; ha zárt, kőívvel ellátott, vagy fából ácsolt kapu nyílik az utcára, hátul pedig élsővény, vagy fonott kerítés rekeszti be. Amint megfigyeltem, nagyobb a teljesen nyitott udvarok száma. Gyakoriak a részes házak (Teilhaus), egy ház nemcsak egy tulajdonosé, hanem ketten, hárman, sőt többen is osztoznak rajta.⁵² Néha ugyanazon telken 2–3 ház sorakozik egymás mellé. Gakori az is, hogy egy és ugyanazon család 2–3 nemzedéke lakik egy házban.

A házak száma Sopronbánfalván az utolsó 30 év alatt tetemesen gyarapodott. 1890-ben 234 lakott ház volt, 1900-ban már 309, míg jelenleg 370 a házak száma; egy házra jut átlag 8 ember. A szobák száma 1920-ban 826 volt, jut tehát egy szobára valami három ember. A házak anyaga többnyire kő vagy téglá; gyakran csak a ház alja kő, míg többi része vályogból vert fal. Sopronbánfalván régen gyakran volt tűz, ami részben a szalmaháztetőkre vezethető vissza. Jelenleg csak

⁴⁹ 1900-ban az őstermelés terén kereső volt 380, eltartott 560. Napszámos: kereső 177, eltartott 212. Ipar és bányászat: kereső 193, eltartott 297. — 1922-ben önálló iparos és kereskedő volt: cipész 11, molnár 5, pék 3, ács 3, kőműves 3, kocsmáros 3, fuvarozó 3, asztalos 2, lakatos 2, borbély 2, mészáros 2, bognár 2, szabó 2, kefekötő 1, bádógos 1, cserepező 1, szobafestő 1, mechanikus 1, kocsifényező 1, kávé 1, mozis 1, kereskedő 9.

⁵⁰ Bünker: Typen von Bauernhäusern aus der Gegend von Oedenburg, Das Bauernhaus in der Heanzerei. — Graf Samu: Das Bauernhaus in Westungarn (Oedenburger Zeitung, 1921. III. 27.).

⁵¹ A ház-tanulmányok terén Bünker kimondta az utolsó szót. Beható kutatásai után e téren újat nem mondhatunk.

⁵² A részes-ház Sopronban is általános, olyannyira, hogy egy háznak néha 10–15 gazdája is van.

a legszegényebbek házát fedi szalma, a legtöbbet cserép-, vagy palatető fedi.⁵³

Tekintsük meg a sopronbánfalvai gazda házatáját közelebből. Belépve az utca felé néző kapun az udvarra érünk, amely bizony csak a legritkább esetben tágas. Itt tartja a gazda a fáját, amely legtöbbször rőzsafa, itt áll a kút is, amely kerek, ritkábban szivattyús, kő vályúval. Hátrább áll a sertésól, amely csak elvétele hidas, legtöbbször fából épült emeletes tákolmány, alul a sertésnek, felül a baromfiaknak. Nagyobb gazdaságokban pajta is van és egy külön elkerített helyen halmozza fel a gazda a trágyát. Lépjünk be most a gazda házába. Ha külön előszoba nincs, a konyhába érünk, mely többnyire az egész lakás közepén van. Kicsit sötét, de elég tágas helyiség, nagy tűzhellyel. A tűzhely manapság már zárt, kenyérsütésre is alkalmas, csak elvétele akad nyitott kemence. Sok család a konyhában étkezik, télen pedig ott melegednek. A konyha két feléről nyílnak a szobák: szobája a sopronbánfalvi gazdának többnyire kettő, nagy ritkán három van, de még a legszegényebb is a szobák egyikét tiszta szobának vagy vendégszobának (Faja' Zimmer) rendezi be. Szépen, jobbra modern bútorokkal berendezett és tisztán tartott szoba ez, itt tartja a háziasszony legszebb tárgyait. A szobák padlózata legtöbbször deszka, ritkábban föld, a konyhát téglá borítja. Az istálló legtöbbször egybe van építve a házzal, a gazda az állatait egy istállóban szokta tartani. A szénapadlás vagy az istálló felett van, vagy végighúzódik az egész ház felett. Azoknál a gazdáknál, akiknek szállójuk van, gyakoriak a házba épített pincék. Ilyenkor a ház valamivel magasabb a rendesnél, a pinceajtó az udvarra nyílik. Itt-ott régi divatú árka-dos házakat is látni és érdekes látványt nyújtanak a falu magasabb részein háttal a dombba beépített házak.

Az itt elmondottak ráillenek a típusos sopronbánfalvi német házakra. A tiszta frank udvarháztípust itt a mi vidékünkön nem találjuk meg, minél délebbre megyünk azonban a megyében, annál inkább uralkodó lesz a frank típus, végül Vas megyében (Felsőlövő vidékén) általánossá válik. Falunk sokkal közelebb is esik Sopronhoz, semhogy építkezési stílusát tisztán megőrizhette volna. Az újabb időben, főleg városi hatásra, mind gyakrabban épülnek kis kertek közepén zárt családi házak, melyek arcvonalukkal az utcára néznek. Talán ez az a stílus, amelynek jövője van.

VII. Kulturális élet. A falu lakosságának 71%-a tud írni-olvasni.⁵⁴ Ez megfelel ugyan a magyarországi átlagnak, de a nyugatmagyarországi 86%-nak mélyen alatta marad. Itt tehát még sok a javítani való és e munkához kiváló, hivatásuk magaslatán álló, hazafias tan-

⁵³ 1900-ban a 309 házból: kő vagy téglá 166, alap kő vagy téglá, a többi vályog vagy sár 137, vályog 1, fa 5. Cserép-, pala-, vagy bádognetes 280, zsindey- vagy deszkates 12, nád- vagy zsuptetes 17.

⁵⁴ Az 1900-as adatot vettük, de azóta a viszonyok nem javultak. Az öregek véleménye szerint azelőtt egy tanító mellett is megtanultak írni-olvasni, most 8 tanító van, de a fiatalabb nemzedék alig tudja nevét helyesen írni. Mi lehet ennek az oka?

erőkre van szükség. Szellemi ügyek iránt itt általában nagyon kevés az érdeklődés. Könyv alig akad, protestáns családoknál megtaláljuk ugyan néha a bibliát, de vajjon olvassa-e a mai nemzedék? Talán egyetlen szellemi szórakozásuk az ujság és a mozi. A mozi minden vásár- és ünnepnap tart előadást és ha a mulatságos filmeket a tanulságosak kellőképpen kiegészítenék, tényleg igen hasznos és értékes kulturmunkát végezhetne. De nem hiszem, hogy a detektívdramák valami nagyon emelnék a község erkölcsi színvonalát.⁵⁵ Hitem szerint a község szellemi életének emelésén jótékonyan működhetne közre egy megfelelően irányított, ügyes programmal rendelkező, németnyelvű népművelési tanfolyam. Egy ilyen tanfolyam elűzné a téli esték unalmát, szórakoztatná, játszva tanítaná a népet, eleven-séget, színt, melegséget vinne bele a mostani rendkívül sivár társadalmi életbe.⁵⁶

Legényegylet vagy olvasóegylet nincs, de van 32 év óta fennálló és kitűnően felszerelt tűzoltóegylet, amely soproni tüzesetek alkalmával is bebizonyította rátermettségét. Egy derék gazdaember derekasága és élelmenszöge hozta össze a felszerelést, aki nem nyugodott addig, míg különböző mulatságok jövedelméből tekintélyes pénzalapot nem teremtetett, amelyből a szükséges felszerelési tárgyakat megvették. Sopronbánfalva német község és mint ilyen, nem maradhat el dalegylet nélkül. 1894 óta működik itt a Harmonia dalegylet, amelynek főleg gyárimunkások a tagjai.⁵⁷

Az ifjúságot két iskolában oktatják, van azonkívül óvoda is. Az állami iskola hét-tanerős, 350 tanulóval, a róm. kath. elemi iskola egy-tanerős, 120 tanulóval. A tanítás nyelve az I—II. osztályban német, a III. osztálytól kezdve magyar. A magyarosodás terén szép eredményt láttam; tisztá német szülők gyermekei rövidesen megtanulják a magyar nyelvet és szép kiejtéssel beszélnek. És azt hiszem, ha kellő tapintattal járunk el e téren és kényszert nem alkalmazunk, rövidesen még szebb lesz az eredmény.⁵⁸ A soproni középiskolákba is felkerülnek a bánfalvi fiúk; az 1922—1923. tanévben valami húszan jártak középiskolába. Azt hiszem, mélyebb változás a község életében akkor fog beállani, ha majd egyszer a sopronbánfalvi fiúk közül kerül oda pap, tanító és jegyző. Ők, akik a község fiai közül emelkedtek ki, ismerni fogják földieik hibáit és erőnyeit és talán hamarabb meg fogják találni a gyógyítás módját, eszközeit.

VIII. Népszokások. Nem lenne teljes a kép, amit Sopronbánfalváról kaptunk, ha nem szólnánk néhány szót az itteni jellegzetes népszokásokról.

Bredeczky Sámuel, aki talán először látta meg mi itt a szép,

⁵⁵ Kétségtelen, hogy a mozisok helyzete is elég nehéz, mert hazai filmiparunk még fejletlen, megfelelő külföldi filmek behozatala pedig nehéz, szinte lehetetlen.

⁵⁶ A sopronvármegyei népművelési bizottság ezt a falut eddig, ki tudja miért, teljesen mellőzte.

⁵⁷ A dalegyletnek 30 működő tagja van; a tűzoltóegyletnek 68.

⁵⁸ Az erőszakos magyarosítással előáll az a helyzet, hogy a gyermekek sem magyarul, sem németül tisztességesen meg nem tanulnak.

1803-ban könyvet írt,⁵⁹ amelyben sok érdekes dolgot őrzött meg számunkra a régi Sopronbánfalváról. Két érdekes népszokást is említ, melyek közül az egyik ma is megvan, a másik már csak emlék. Az egyik a búcsú, a másik a versenyfutás. A búcsút akkoriban husvét másodnapján tartották és rajta kizárólag csak a felnőtt fiatalság vehetett részt. Nemcsak a falu, hanem a város ünnepe is volt, mert a városiak e napon nagy számmal látogattak el a faluba. A táncmesternő házában gyülekeztek a táncosok és a táncosnők. Itt párokba álltak és két legény vezetésével, akik borral telt kancsót vittek, víg zeneszó mellett megindultak a tánchely felé, amely fából ácsolt, virággal, fenyőgallyal feldíszített nyílt szín. Az előtáncos megkezdte párjával a táncot, jobbra keringőt. A kíváncsi városiak eleinte csak nézői voltak a mulatságnak, de később ők is kedvet kaptak, és vígan lejtették a többivel. Míg a legények és leányok táncoltak, udvaroltak, a kisebb gyerekek versenyt futottak. A versenyben leányok és fiúk egyaránt résztvettek; a díj jobbra ruhanemű, amit egy magasabb helyen tűztek ki a célnál. Először a leányok futottak, akiket egy férfi indított el. Adott jelre megindult a csapat és gyors futással rohantak át a célon. Majd a fiúk kerültek sorra, akiknél nő volt az indító. A verseny után a győztesek megkapták jól megérdemelt jutalmukat. A búcsút most ősszel, Kisasszonynapján tartják. Ünnepe ez az egész falunak, kora délutántól késő estig szól a zene, forognak a párok és folyik a bor. Kitűnő alkalom ez az általános duhajkodásra, mikor bevitt fejek, elagyabugyált emberek jelzik, hogy búcsú volt.

A régi ceremóniás lakodalmak is lassan-lassan feledésbe mennek, ami a mostani nehéz viszonyok mellett érthető is.⁶⁰

IX. Befejezés. Tanulmányunk végére értünk és most befejezőképpen foglaljuk össze az eredményeket és tanulságokat. Kíváncsok:

1. a rendelkezésre álló gazdasági erőforrások fokozottabb kihasználása;
2. a határforgalom megkönnyítése;
3. az esetleges földreformnál a község szegényeinek még a város kárára is való kielégítése;
4. beköltözési tilalom;
5. a nemzetiségi igények méltányos kielégítése;
6. a falusi intelligencia nagyobb aktivitása a község szellemi és anyagi életében.

A kép, amit adtunk, komor és leverő, de nem reménytelen. Bármily elvadult, szilaj legyen is a nép, hiszem, hogy évtizedekig tartó neveléssel életrevaló elemet formálhatunk belőle.

Winkler Elemér.

⁵⁹ Beiträge zur Topographie des Königreichs Ungarn. 1803.

⁶⁰ Bünker: Eine heanzische Bauernhochzeit (Zeitschrift des Vereins für Volkskunde in Berlin. 1900) című értekezésében írja le a lakodalmat. Tschurl Károly bánfalvi gazda könyvéből idézi is az ilyenkor szokásos beszédet (i. m. 301. l.). Tschurl Károly könyvében sok érdekes dolog van (Tschurl különben régi familia; egyik öse, Tschurl Ádám 1700-ban féltelmes gazda volt). A hiencek családi életéről érdekesen ír Graf Samu: Momente aus dem Ehe- und Familienleben der Heinzen (Vierburgenland. 1920. Januar).